

Odlok Deželnega namestništva v Gradcu za ohranitev in hrambo cehovskih arhivalij leta 1914

HEDEVKA ZDOVC

Varovanju naravne in kulturne dediščine posvečamo danes veliko pozornost. Kako ravnati z arhivalijami cehov, registraturnimi in arhivskimi akti, predmeti, ki so sodili k dediščini in so imeli veliko zgodovinsko, znanstveno, kulturno, pa tudi uporabno vrednost, je opozarjala deželna oblast na Štajerskem že v 19. stoletju.

V kabinetnem pismu cesarja o izločitvi in uničenju nepotrebnih registraturnih in arhivskih aktov z dne 6. marca 1832 je bilo dočeno, da se niso smeli uničiti akti, ki so bili ali naj bi bili uporabni in potrebni tudi v prihodnosti, prav tako tudi tisti, ki za uradno poslovanje niso bili več potrebni, imeli pa so ali pa naj bi v prihodnosti imeli zgodovinsko ali podobno vrednost. Ta najvišji normalni predpis je bil razglašen v odredbi višje dvorne pisarne 24. marca 1832 št. 5623.¹

Po tem predpisu so se morali natančno ravnati organi uprave. Konec 19. stoletja je nastal problem ohranitve cehovskih in združinskih arhivalij ter predmetov. Cehje je formalno odpravil nov obrtni red, ki ga je vlada izdala leta 1859. Kot so pokazale izkušnje, je bilo vrednim arhivalijam skozi leta povzročeno veliko škode zaradi slabega hranjenja in prestavljanj ob menjavi združinskih predstojnikov. Iz katalogov antikvariata je bilo mogoče ugotoviti, da so se le-ti pogosto izgubili tudi zato, ker so bili taki predmeti prodani trgovcem s starinami, od njih pa prodani v tujino.

Da bi preprečili novo izgubo, je deželno namestništvo z več odloki od političnih oblasti nižje instance zahtevalo, da morajo varovanju te dediščine posvetiti večjo pozornost.

Z odlokom z dne 13. februarja 1884 št. 2635 je naložilo vsem političnim oblastem prve instance pobudo štajerskega deželnega sveta, naj raziščejo vse primere še obstoječih arhivalij prejšnjih cehov in podprejo njihov prenos v štajerski deželni arhiv.

Leta 1896 je bilo konservatorjem centralne komisije za umetnost in zgodovinske spomenike naročeno, naj vplivajo na občinska predstojništva, tako da bodo še obstoječe cehovske in bratovske skladnice v občinskih arhivih skrbno zbrali in branili. Po meščanskih bišah naj bi povpraševali po morebitnih še preostalih starih

cehovskih skladnicah in te naj bi po možnosti tudi prenesli v občinske arhive.

Kljub tem akcijam so v začetku 20. stoletja velik del štajerskih cehovskih arhivalij še vedno hranila združna predstojništva, ali pa so bile v rokah privatnih oseb. Prav zaradi njihovega zgodovinsko-znanstvenega in uporabnega pomena pri obrtnih zadevah se je deželno namestništvo zelo zavzemalo, da bi bile predane v varno hrambo, kakršna je bila zagotovljena v javnih arhivih. Zato je od političnih nižjih oblasti zahtevalo zaščito še obstoječih cehovskih predmetov in arhivalij (odlok c. kr. ministrstva za trgovino z dne 26. januarja 1911, št. 36650).

Za hrambo arhivalij bi morali najti stalen, primeren, ognjevaren in suh prostor ter po možnosti preprečiti nenehno prestavljanje cehovskih skrinj. V tem pogledu bi bilo treba zadrugo pripraviti do tega, da bi njihove starine predale v hrambo štajerskemu deželnemu arhivu. Kot je bilo znano, bi se kljub temu ohranila lastniška pravica zdruge ali drugih lastnikov.

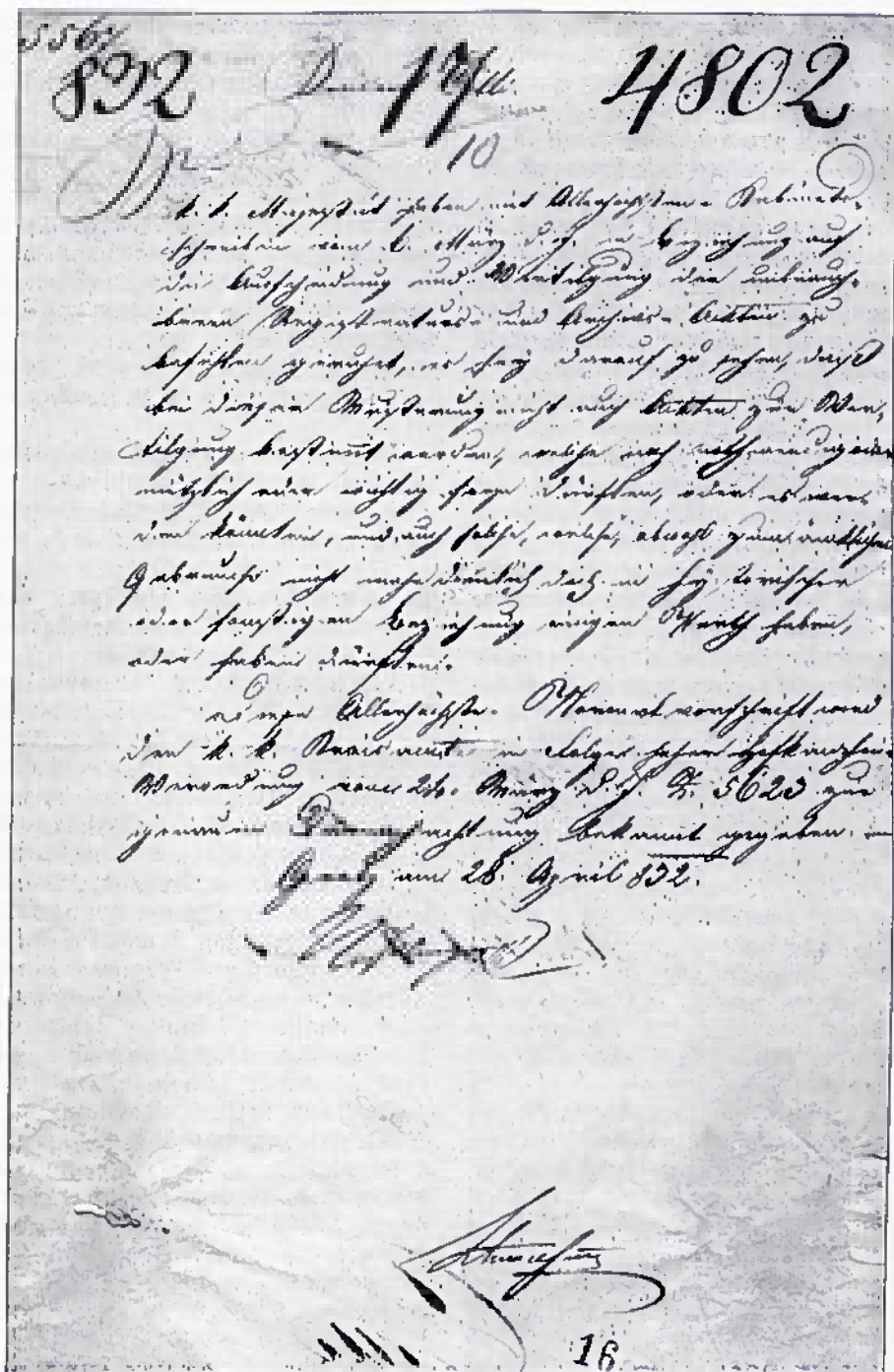
V primeru, če zadruga arhivalije niso želele izročiti, bi morale poskrbeti, da se cehovski predmeti ne bi hranili v požarno nevarnih podstrešjih ali v vlažnih kletih ter da bi se nad obstoječimi predmeti izdelal natančen inventar, ki bi ga morali ob menjavi združinskih predstojnikov vedno natančno preveriti. Zadruga bi morale opozarjati na vrednost teh predmetov in s tem preprečevati zapravljanje ali prodajo cehovskih predmetov pri trgovcih s starinami.

Da so se po sreči ohranjene cehovske starine zaščitile in da se je preprečila njihova nadaljnja izguba, je bila zasluga obrtnih oblasti.²

Kljub zahtevi deželnega namestništva, da morajo politične oblasti nižje instance poročati, kako so bile arhivalije resnično zaščitene in varovane na terenu, do leta 1914 ni bilo mogoče zaznati vidnejšega uspeha. Zato je deželno namestništvo 23. julija 1914 spet izdalo odlok o ohranitvi in hrambi cehovskih arhivalij. Namenjen je bil vsem okrajnim glavarstvom in političnim ekspozituram, mestnim svetom Gradec in Maribor ter mestnim magistratom Celje in Ptuj. Razglašen je bil v uredbnem listu deželnega namestništva.

¹ ZAC; Okrožni urad Celje 1798-1850; fasc. 72/502; Dpis okrožnemu uradu Celje o izločitvi in uničenju nepotrebnih registraturnih in arhivskih aktov, 28. april 1832. Ivanka Zajc Cizelj, Inventarji 9, Okrožni urad Celje 1798-1850, str. 35.

² ZAC, Mestna občina Celje (dalje MOC) 1850-1918, I. del; A. Š. 160; Arhivalije zdruge, hramba - dopis deželnega namestništva v Gradcu, 10. april 1911.

Dopis na okrožni urad Celje, 1832

"Že z odlokom iz 11. aprila 1911 je deželno namestništvo usmerilo pozornost politične oblasti I. instance na različne nevarnosti, katerim so bile izpostavljene celovske starine, predvsem arhivalije, kar je imelo za posledico zmanjšanje števila le-teh iz leta v leto.

Sklicujoč se na velike zgodovinske in kulturne vrednosti (kar so te arhivalije dejansko tudi imele), saj se iz njih vidi zgodovina in razvoj posameznih rokodelskih panog ter vse obrti nasploh, je njihova ohranjenost prav tako mjno

zahtevana in željena tudi za uradno uporabo pri obrtnih zadevah. Zato so bila izdana natančna navodila za preprečitev nevarnosti izgnb le-teh.

Ker do sedaj ni bilo mogoče beležiti kakšnega uspeha, kar bi bilo v interesu zadeve priporočljivo, so politični oblasti nižje instance ponovno naročili pobudo c. kr. arhivskega sveta na Dunaju, naj njihovo pozornost posvetijo zaščiti celovskih arhivalij in zagotovitvi obstoječega stanja.

Pri tem se ponovno opozori na pomankljivost,

da brez inventarjev ni otežena samo uporaba še obstoječih cehovskih arhivalij za znanstvene in administrativne namene, ampak je s tem olajšana tudi njihova izguba. Poleg tega pa, da razen konkretnih zadrugnih predstojnikov ostali člani niso poznali niti števila niti vsebine še obstoječih arhivalij.

Prav pomankanje inventarjev je tudi vzrok, da pri preoblikovanju zadrug (še posebno strokovnih) arhivalije, katere so prejšnje zadruge prevzele in hranile od cehov, pogosto niso bile predane novo nastalim zadrugam, ampak so jih pustili v hranjenje prejšnjim članom zadrug.

Arhivalije kot kulturni dokumenti preteklega časa nimajo samo veliko zgodovinsko vrednost, ampak kot starine predstavljajo tudi premoženjsko vrednost, tako da so podvržene enako kot ostalo obrtno zadrugniško premoženje določbam od 128. do 130. člena obrtnega zakona.

Če c. kr. deželno namestništvo ni nasprotovalo, da so se predali cehovski predmeti in arhivalije ob strinjanju razdeljenih zadrug v posest novim strokovnim, če so le-te nudile poročila za njihovo primerno hrambo in so kazale razumevanje za vrednost kulturnega spomenika njihove v celni urejene obrti, ima kljub temu deželna oblast pravico po 128. členu obrtnega zakona opozoriti na take primere, v katerih so bile arhivalije protipravno v privatni posesti posameznih članov zadrug.

Novo ustanovljene zadruge je potrebno pripraviti do natančne poizvedbe, ali so resnično bivši cehi in zadruge njihovo morebitno posest cehovskih starin kompletno izročili; pri ustanovitvi novih strokovnih zadrug je ta odnos enak, od vraga začetka pridobiti vse zaznamke in istočasno zahtevati popisovanje obstoječih cehovskih predmetov.

Kot je bilo priporočano že v prejšnjem odloku, naj bi zadruge cehovske predmete in arhivalije, ki so bili pri njih pogosto slabo hranjeni, predale v hrambo deželnemu muzeju ali štajerskemu deželnemu arhivu v Gradcu, četudi s pridržkom njihove lastnine.

V primeru, da zadruge ne želijo predati cehovskih predmetov, morajo poskrbeti (kot je bilo tudi že v prejšnjih odredbah poudarjeno), da jih ne hranijo v požarno nevarnih podstrešjih ali vlažnih kletih ter da preprečijo stalno predstavljane cehovskih skrinj. Za hrambo se mora pridobiti stalen, primeren, protipožarni in suh prostor.

Posebej je potrebno poskrbeti za to, da se pri posameznih zadrugah nad obstoječimi arhivalijami izdela skrben inventar (v kolikor to že ni bilo narejeno), ki se pri menjavi zadrugnega predstojništva vedno natančno preveri, drugi izvod pa predloži pri obrtni oblasti l. instance. Inventarni prepis se prenese tudi v zbirko pri politični oblasti l. instance. Tej stalni evidenci se posveča posebna pozornost.

O izpeljavi ukazanih ukrepov se mora po-

ročati do konca decembra 1914. Pri tem se v vpogled predložijo tudi uradni inventarji o obstoječih arhivalijah in cehovskih starinah zadrug v okrajih.³

Na podlagi tega odloka je mestni magistrat Celje 29. oktobra 1914 poslal dopis predstojništvom zadrug v Celju, s katerim je seznanil njihove predstojnike z vsebino odloka deželnega namestništva iz leta 1914, hkrati pa jim naročil, da morajo zahtevana poročila in inventarje poslati na mestni magistrat najpozneje do 10. decembra 1914.⁴

Zadruga kovinarske in stavbne obrti v Celju

V poročilu z dne 4. decembra 1914 je zadruga zapisala, da je hranila te arhivalije:

1. knjigo "Aufding = und Freisprech = und Meisterbuch der Maurer" iz časa od 25. marca 1780 do 1855;
2. knjigo "Maurer = Steinötz = und Zimmer = Gesellen = Auflagebuch iz časa od 18. junija 1778 do 13. junija 1805;
3. knjigo z naslovom "Handwerksordnung und Freyheit für Unsere Getreue Zech = und gesammte Meister des bürgerlichen Tischler, Schlosser, Sporer, Uhrmacher und Büchsenmacher Handwerks in unserer Landesfürstlichen Stadt Cilly" od leta 1756, napisana je bila na pergament z originalnim podpisom cesarice Marije Terezije; zraven je bila priložena velika diploma z umetniškim pečatom;
4. knjigo "Aufding = und Freisprech Protokoll der Schmied und Wagner = Innung zu Cilly", od 3. marca 1844 do 24. oktobra 1874.

Arhivalije so hranili v dobro ohranjeni prejšnji cehovski skrinji zadrugne pisarne hotela Pošta in so bile varne pred vsakimi morebitnimi poškodbami, kraji ali škodljivimi vplivi.

Mestni magistrat Celje je to poročilo dopolnil s pojasnilom, da je bila cehovska skrinja narejena iz hrastovega lesa in zavarovana z varnostno ključavnico. Prav tako ni bilo nevarnosti pogostega prestavljanja skrinje, ker naj bi zadruga tudi v prihodnje imela svoje prostore v tej hiši.⁵

Kolektivna zadruga v Celju

Kolektivna zadruga je imela ohranjeno samo eno knjigo z naslovom:

"Freisprechbuch der Tischler und hierzu einverleibten Schlosserhandwerks" iz leta 1803.

³ ZAC, MOC 1850-1918, I. del, A. Š. 160, Odlok deželnega namestništva o ohranitvi in hranitvi cehovskih arhivalij, 23. julij 1914.

⁴ ZAC, MOC 1850-1918, I. del, A. Š. 160, Dopis mestnega magistrata za poročila in inventarje ohranjenih cehovskih arhivalij, 1914.

⁵ ZAC, MOC 1850-1918, I. del, A. Š. 160, Poročilo o ohranjenih cehovskih arhivalijah, 1914.

Knjiga je bila shranjena v pisarni zadruga hotela Pošta, katere prostor je bil snli in ognjevaren. Hranili pa so jo v cehovski skrinji iz hrastovega lesa, obdani z jeklenimi trakovi in varnostno ključavnico.

V poročilu so navedli še, da naj bi dragocene cehovske arhivalije prejšnjih pekovskih celov v Celju hranil pekovski mojster Vincenc Janič. Ta naj bi nekoč o tem že poročal deželnemu namestništvu in mu predložil tudi seznam.

Cehovske arhivalije prevoznikov okrožja Celje pa naj bi združni predstojnik Mihael Alziebler predal že pred leti lokalnemu muzeju v Celju.⁶

Zadruga čevljarjev v Celju

Po poročanju združnega predstojnika zadruge čevljarjev ni imela nobenih arhivalij. Po domnevah naj bi bile že pred leti predane lokalnemu muzeju v Celju, vendar o tem ni bil popolnoma prepričan, ker od čevljarjskih mojstrov iz obdobja cehov ni v Celju nihče več živel.⁷

Zadruga ženskih in moških krojačev ter izdelovalcev perila v Celju

Ob ustanovitvi zadruge naj bi takratni predstojnik zadruge Edvard Weiss predal pridobljene cehovske arhivalije lokalnemu muzeju v Celju, tako da v obdobju poročanja niso hranili več nobenih arhivalij.⁸

Zadruga gostilničarjev in krčmarjev v Celju

Tudi zadruga gostilničarjev in krčmarjev ni imela v lasti cehovskih arhivalij.⁹

Zadruga mesarjev in prekajevalcev v Celju

Še vedno pa je leta 1914 hranila šest knjig nekdanjega mesarskega ceha zadruga mesarjev in prekajevalcev v Celju. In sicer:

1. knjigo "Privilegien der bürgerlichen Fleischer der k.k. Kreisstadt Cilli" z dne 22. decembra 1770;
2. knjigo "Meisterbuch für das ehrsame Fleischer Handwerk der k.k. Freystadt Cilli" iz leta 1816;
3. knjigo "Aufgebungsbuch für das ehrsame Fleischerhandwerk zu Cilly" iz leta 1816;

4. knjigo "Aufding = und Freisprechbuch für das ehrsame Fleischer Handwerk der k.k. Freystadt zu Cilly" iz leta 1816;

5. knjigo "Protokoll des Fleischer Handwerks zu Cilly über Meisternahme, Freisprech = und Aufdingungen" od leta 1832 do 1844;

6. knjigo "Protokoll des Fleischer Handwerks zu Cilly über Meisternahme, Freisprech = und Aufdingungen" od leta 1844 do 1884.

Vse knjige so bile hranjene v cehovski skrinji, ki je bila v združni pisarni in je bila last zadruge.¹⁰

Zaradi navedb nekaterih zadrug, da so cehovske arhivalije že predali v hrambo lokalnemu muzeju v Celju, se je mestni magistrat z dopisom obrnil še na predsednika muzejskega društva prof. Otta Eichlerja. Stednji je v odgovoru obrazložil, da lokalni muzej v tem času ni branil nobenih cehovskih arhivalij.¹¹

Na podlagi poročil in seznamov o ohranjenih cehovskih arhivalijah, ki so jih pripravile zadruge v Celju leta 1914, vidimo, da je bilo v letih 1914 in 1915 že izgubljenih precej cehovskih arhivalij. Kot zanimivost pa naj navedem, da so se vse zgoraj našteje arhivalije (razen ene knjige) ohranile do danes in jih poleg drugih hranimo v Zgodovinskem arhivu Celje.

Kollektiv: Genossenschaft in Cilli		
ad. 2. 100		
1914.		
Verzeichnis		
Der in der Genossenschaft der Fleischerhandwerker der k.k. Kreisstadt Cilli befindlichen Genossenschaftsarchiv.		
Fortf. #	Bezeichnung des Gegenstandes	Ort der Aufbewahrung
1	1. Aufg. "Meisterbuch des Fleischer und Fleischmalerhandwerks" "Kleines Handwerksbuch" Jahrg. 1803.	In der Sammlung des Genossenschaftsarchivs des Fleischerhandwerks der k.k. Kreisstadt Cilli aufbewahrt.
	Cilli, am 14. September 1914 Dr. Josef ... [Signature]	

Seznam cehovskih arhivalij, ki jih je hranila
Kolektivna zadruga v Celju leta 1914

⁶ ZAC, MOC 1850-1918, I. del, A. Š. 160, Poročilo o ohranjenih cehovskih arhivalijah, 1914.

⁷ ZAC, MOC 1850-1918, I. del, A. Š. 160, Poročilo o ohranjenih cehovskih arhivalijah, 1914.

⁸ ZAC, MOC 1850-1918, I. del, A. Š. 160, Poročilo o ohranjenih cehovskih arhivalijah, 1914.

⁹ ZAC, MOC 1850-1918, I. del, A. Š. 160, Poročilo o ohranjenih cehovskih arhivalijah, 1914.

¹⁰ ZAC, ZBIRKA OBRTNIH LISTIN, sig. 80, Seznam ohranjenih cehovskih arhivalij, 1914.

¹¹ ZAC, MOC 1850-1918, I. del, A. Š. 160, Dopis in pomčilo o ohranjenih cehovskih arhivalijah, 1914.

ZUSAMMENFASSUNG

DER ERLASS DER K.U.K. STATTHALTEREI IN GRAZ AUS DEM JAHRE 1914 ÜBER ERHALTUNG UND VERWAHRUNG VON ZUNFTARCHIVALIEN

Die Landesbehörde wies bereits im 19. Jahrhundert darauf hin, wie die Archivalien der Zünfte, die Registratur- und Archivakten sowie die zum Kulturerbe gehörigen Gegenstände mit großem historischen, wissenschaftlichen, kulturellen und Gebrauchswert zu handhaben sind. Gleichwohl sah man sich Ende des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts mit dem Problem konfrontiert, wie die Zunftarchivalien und -gegenstände zu erhalten sind. Ein Großteil der Zunftarchivalien wurde nach wie vor von Genossenschaftsvorständen verwahrt, oder sie befanden sich in Privatesitz. Meistens wurden sie unzulänglich verwahrt, und es war keine entsprechende Evidenz über sie vorhanden. Im Laufe der Jahre erlitten die wertvollen Archivalien großen Schaden. Aus diesem Grunde forderte die Statthalterei die politischen Behörden niedriger Instanz durch mehrere Verordnungen auf, dem Schutz und der Erhaltung der Archivalien mehr Aufmerksamkeit zu widmen. So schlug die Statthalterei auch in ihrer Verordnung vom 23. Juli 1914 vor, die neugegründeten Fachgenossenschaften sollten dem Steirischen Landesarchiv die Zunftarchivalien zur Aufbewahrung übergeben. Im Falle, daß die Genossenschaften die Archivalien nicht herausgeben wollten, erhielten sie die Auflage, die Archivalien in einem angemessenen Raum zu lagern (dazu mußten ständige, feuerfeste und trockene Räume zur Verfügung gestellt werden). Über die bestehenden Archivalien mußte ein sorgfältiges Inventar angelegt werden, das beim Wechsel der Genossenschaftsvorstände immer sorgfältig überprüft wurde. Ein zweites Exemplar des Inventars mußte der Gewerbebehörde erster Instanz vorgelegt werden, eine Abschrift des Inventars war auch für die Sammlung bei der politischen Behörde erster Instanz vorgesehen.

SUMMARY

THE 1914 DECREE OF THE PROVINCIAL REPRESENTATIVE BODY IN GRAZ FOR THE PRESERVATION AND KEEPING OF THE GUILD ARCHIVES

How the guild archives, and all other objects of the nation's heritage which were of historical, scientific or cultural value, and which were of a general, applicative value, were to be handled was determined by the provincial authorities already in the 19th century. Despite this, though, the problem of the preservation of the guild archives and articles arose at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. A large amount of the guild archives were still kept by cooperative bodies, or were the property of individuals. The majority of these were in poor condition, and the record kept of them was inadequate. As a result of this, this valuable archival material suffered considerable damage over the years. For this reason, the provincial representative body issued a number of decrees demanding that the political authorities on the lower level devote more time and attention to the preservation and protection of archival materials such as these which were not kept in any institution. Thus, the provincial representative body proposed in a decree issued on July 23, 1914, that the newly founded professional cooperatives hand over all guild archival materials into the keeping of the Styrian Provincial Archives in Graz. In the event that the cooperatives refused to comply with this decree, they were requested to keep them in appropriate storage places which had to be permanent, fire-proof and dry. A comprehensive inventory of all such archival material also had to be compiled, which was to be checked thoroughly and in detail whenever a new cooperative head took office.

One copy of the inventory was also to be submitted to the trade authority of the first instance, while a second copy was to be submitted to the political authority of the first instance.